Συλλογή της Νομολογίας

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ
NILS WAHL
της 5ης Ιουλίου 2018 [1]

Υπόθεση C-595/17

Apple Sales International,
Apple Inc.,
Apple retail France EURL
κατά
MJA, ως εκκαθαρίστριας της eBizcuss.com (eBizcuss)

[αίτηση του Cour de cassation
(Ανωτάτου Ακυρωτικού Δικαστηρίου, Γαλλία)
για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως]

«Προδικαστική παραπομπή – Χώρος ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης – Διεθνής δικαιοδοσία σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις – Άρθρο 23 του κανονισμού (ΕΚ) 44/2001 – Ρήτρα παρεκτάσεως διεθνούς δικαιοδοσίας προβλεπόμενη σε σύμβαση διανομής – Αγωγή αποζημιώσεως του διανομέα βασιζόμενη σε παράβαση του άρθρου 102 ΣΛΕΕ από τον προμηθευτή»

Εισαγωγή

1. Η υπό κρίση αίτηση προδικαστικής αποφάσεως αφορά την ερμηνεία του άρθρου 23 του κανονισμού (ΕΚ) 44/2001 [2], διατάξεως η οποία παρέχει τη δυνατότητα παρεκκλίσεως από τους γενικούς κανόνες περί διεθνούς δικαιοδοσίας που ορίζονται με τον εν λόγω κανονισμό στην περίπτωση κατά την οποία οι διάδικοι, από τους οποίους ένας τουλάχιστον έχει την κατοικία του στο έδαφος κράτους μέλους, έχουν συμφωνήσει ότι ένα δικαστήριο ή τα δικαστήρια κράτους μέλους θα έχουν διεθνή δικαιοδοσία για την εκδίκαση των διαφορών που προέκυψαν από συγκεκριμένη έννομη σχέση.

2. Η αίτηση αυτή υποβλήθηκε στο πλαίσιο ένδικης διαφοράς μεταξύ των εταιριών Apple Sales International, Apple Inc. και Apple retail France EURL, αφενός, και της εταιρίας MJA, ως εκκαθαρίστριας της εταιρίας eBizcuss.com (στο εξής: eBizcuss), αφετέρου, σχετικά με αγωγή αποζημιώσεως που ασκήθηκε από την τελευταία αυτή εταιρία λόγω παραβάσεως του άρθρου 102 ΣΛΕΕ.

3. Το Δικαστήριο καλείται επομένως να διευκρινίσει εάν και μέχρι ποιου ορίου μπορεί να αποκλειστεί η εφαρμογή ρήτρας παρεκτάσεως διεθνούς δικαιοδοσίας προς διασφάλιση της αποτελεσματικότητας αγωγών αποκαταστάσεως της ζημίας που απορρέει από συμπεριφορά επιχειρήσεων η οποία προβάλλεται ότι συνιστά κατάχρηση δεσπόζουσας θέσεως.

1 Γλώσσα του πρωτοτύπου: η γαλλική.

2 Κανονισμός του Συμβουλίου, της 22ας Δεκεμβρίου 2000, για τη διεθνή δικαιοδοσία, την αναγνώριση και την εκτέλεση αποφάσεων σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις (ΕΕ 2001, L 12, σ. 1).

4. Η υπόθεση προσφέρει έτσι μια νέα ευκαιρία, λαμβανομένης υπόψη της λύσεως που έγινε δεκτή από το Δικαστήριο στην υπόθεση επί της οποίας εκδόθηκε η απόφαση της 21ης Μαΐου 2015, CDC Hydrogen Peroxide (C-352/13, EU:C:2015:335), για την παροχή διευκρινίσεων στους ενδιαφερόμενους επιχειρηματίες υπό την ιδιότητα, αφενός, των συντακτών της ρήτρας παρεκτάσεως διεθνούς δικαιοδοσίας, και, αφετέρου, των εναγόντων που επιθυμούν να ασκήσουν αγωγή αποζημιώσεως προς αποκατάσταση ζημιών που προβάλλεται ότι οφείλονται σε παραβίαση του δικαίου του ανταγωνισμού, ιδίως του άρθρου 102 ΣΛΕΕ, στο πλαίσιο του κοινώς καλούμενου «private enforcement».

Το νομικό πλαίσιο

Το δίκαιο της Ένωσης

5. Οι αιτιολογικές σκέψεις 2, 11, και 14 του κανονισμού 44/2001 έχουν ως εξής:

«(2) Ορισμένες διαφορές μεταξύ των εθνικών κανόνων για τη δικαιοδοσία και την αναγνώριση των δικαστικών αποφάσεων δυσχεραίνουν την εύρυθμη λειτουργία της εσωτερικής αγοράς. Είναι ουσιώδης η θέσπιση διατάξεων σχετικά με την ενοποίηση των κανόνων σύγκρουσης δικαιοδοσίας στις αστικές και εμπορικές υποθέσεις καθώς και σχετικά με την απλούστευση των διατυπώσεων για την ταχεία και απλή αναγνώριση και εκτέλεση των αποφάσεων κρατών μελών που δεσμεύονται από τον ανά χείρας κανονισμό.

[…]

(11) Οι κανόνες δικαιοδοσίας πρέπει να παρουσιάζουν υψηλό βαθμό προβλεψιμότητας και να βασίζονται στην αρχή της γενικής δωσιδικίας της κατοικίας του εναγομένου και η δωσιδικία αυτή πρέπει να ισχύει πάντοτε, εκτός από μερικές συγκεκριμένες περιπτώσεις όπου το επίδικο αντικείμενο ή η αυτονομία των μερών δικαιολογεί άλλο συνδετικό παράγοντα. Η κατοικία των νομικών προσώπων πρέπει να καθορίζεται αυτοτελώς ώστε να αυξάνεται η διαφάνεια των κοινών κανόνων και να αποφεύγονται οι συγκρούσεις δικαιοδοσίας.

[…]

(14) Η αυτονομία των μερών μιας σύμβασης όσον αφορά τον καθορισμό του αρμοδίου δικαστηρίου πρέπει να τηρείται με την επιφύλαξη των αποκλειστικών βάσεων δικαιοδοσίας που προβλέπονται από τον ανά χείρας κανονισμό, εκτός εάν πρόκειται για συμβάσεις ασφάλισης, καταναλωτών και εργασίας, όπου επιτρέπεται μόνον περιορισμένη αυτονομία.»

6. Το άρθρο 23 του κανονισμού 44/2001, το οποίο περιλαμβάνεται στο επιγραφόμενο «Παρέκταση διεθνούς δικαιοδοσίας» τμήμα 7 του κεφαλαίου ΙΙ του κανονισμού αυτού, ορίζει στην παράγραφο 1 τα εξής:

«Αν τα μέρη, από τα οποία ένα τουλάχιστον έχει την κατοικία του στο έδαφος κράτους μέλους, συμφώνησαν ότι ένα δικαστήριο ή τα δικαστήρια κράτους μέλους θα δικάζουν τις διαφορές που έχουν προκύψει ή που θα προκύψουν από συγκεκριμένη έννομη σχέση, το δικαστήριο αυτό ή τα δικαστήρια του κράτους αυτού έχουν διεθνή δικαιοδοσία. Αυτή η δικαιοδοσία είναι αποκλειστική, εκτός αν τα μέρη συμφώνησαν άλλως. Μια τέτοια συμφωνία διεθνούς δικαιοδοσίας πρέπει να καταρτισθεί:

α) είτε γραπτά είτε προφορικά με γραπτή επιβεβαίωση·

β) είτε υπό τύπο ανταποκρινόμενο στην πρακτική που έχουν καθιερώσει οι συμβαλλόμενοι στις μεταξύ τους σχέσεις·

γ) είτε, στο διεθνές εμπόριο, υπό τύπο ανταποκρινόμενο στις συνήθειες τις οποίες τα μέρη γνωρίζουν ή οφείλουν να γνωρίζουν και οι οποίες είναι ευρέως γνωστές σ' αυτού του είδους την εμπορική δραστηριότητα και τηρούνται τακτικά από τους συμβαλλόμενους σε συμβάσεις, του είδους για το οποίο πρόκειται, στη συγκεκριμένη εμπορική δραστηριότητα.»

Το γαλλικό δίκαιο

7. Κατά τον χρόνο των πραγματικών περιστατικών της κύριας δίκης, το άρθρο 1382 του code civil (αστικού κώδικα) όριζε ότι «[ό]ποιος ζημιώσει άλλον υπαίτια έχει υποχρέωση να τον αποζημιώσει».

8. Το άρθρο L. 420-1 του code de commerce (εμπορικού κώδικα) προβλέπει τα εξής:

«Απαγορεύονται οι εναρμονισμένες πρακτικές, συμβάσεις, ρητές ή σιωπηρές συμπράξεις ή συμμαχίες, ακόμη και με την άμεση ή έμμεση διαμεσολάβηση εταιρίας ομίλου που εδρεύει στην αλλοδαπή, οι οποίες έχουν ως αντικείμενο ή μπορεί να έχουν ως αποτέλεσμα την παρεμπόδιση, τον περιορισμό ή τη νόθευση του ανταγωνισμού σε αγορά, ιδίως όταν αποσκοπούν:

1. στον περιορισμό της προσβάσεως στην αγορά ή της ελεύθερης ασκήσεως του ανταγωνισμού από άλλες επιχειρήσεις·

2. στην παρεμπόδιση του καθορισμού των τιμών βάσει του ελεύθερου ανταγωνισμού, ευνοώντας την τεχνητή άνοδο ή πτώση τους·

3. στον περιορισμό ή στον έλεγχο της παραγωγής, των αγορών, των επενδύσεων ή της τεχνικής προόδου·

4. στην κατανομή των αγορών ή των πηγών εφοδιασμού.»

9. Το άρθρο L. 420-2 του εμπορικού κώδικα έχει ως εξής:

«Απαγορεύεται, υπό τους όρους που προβλέπονται στο άρθρο L. 420-1, η καταχρηστική εκμετάλλευση από επιχείρηση ή όμιλο επιχειρήσεων της δεσπόζουσας θέσεώς τους στο σύνολο ή σε σημαντικό μέρος της εσωτερικής αγοράς. Η εν λόγω κατάχρηση δύναται ιδίως να συνίσταται σε άρνηση πωλήσεως, σε πρακτικές δέσμευσης ή στην επιβολή όρων πωλήσεως που συνεπάγονται δυσμενείς διακρίσεις, καθώς και σε διακοπή παγιωμένων εμπορικών σχέσεων, για τον λόγο και μόνον ότι ο εμπορικός εταίρος αρνείται να αποδεχθεί αδικαιολόγητους εμπορικούς όρους και προϋποθέσεις.

Επιπλέον, απαγορεύεται, καθόσον δύναται να επηρεάσει τη λειτουργία ή τη διάρθρωση του ανταγωνισμού, η καταχρηστική εκμετάλλευση από επιχείρηση ή όμιλο επιχειρήσεων της σχέσεως οικονομικής εξαρτήσεως στην οποία βρίσκεται έναντι αυτών μία επιχείρηση που κατέχει θέση πελάτη ή προμηθευτή. Η εν λόγω κατάχρηση δύναται ιδίως να συνίσταται σε άρνηση πωλήσεως, σε πρακτικές δέσμευσης, στις προβλεπόμενες στο σημείο I του άρθρου L. 442-6 πρακτικές που συνεπάγονται διακρίσεις ή σε συμφωνίες επιβαλλόμενες για φάσμα προϊόντων.»

Η διαφορά της κύριας δίκης, τα προδικαστικά ερωτήματα και η διαδικασία ενώπιον του Δικαστηρίου

10. Στις 10 Οκτωβρίου 2002, η eBizcuss, η οποία εκπροσωπείται πλέον από την εταιρία MJA, συνήψε με την ιρλανδικού δικαίου εταιρία Apple Sales International σύμβαση που φέρει τον τίτλο «Apple Authorized Reseller Agreement», με την οποία αναγνωρίστηκε ως εξουσιοδοτημένος μεταπωλητής των προϊόντων που φέρουν το σήμα Apple. Η σύμβαση αυτή, δυνάμει της οποίας η eBizcuss ανέλαβε την υποχρέωση να διανέμει κατά τρόπο οιονεί αποκλειστικό τα προϊόντα της αντισυμβαλλομένης της και η οποία εν συνεχεία τροποποιήθηκε επανειλημμένως, περιελάμβανε ρήτρα παρεκτάσεως διεθνούς δικαιοδοσίας υπέρ των ιρλανδικών δικαστηρίων.

11. Η ρήτρα αυτή, η οποία έχει συνταχθεί στην αγγλική γλώσσα, έχει σύμφωνα με την τελευταία εκδοχή της συμβάσεως διανομής, της 20ής Δεκεμβρίου 2005, ως εξής:

«This Agreement *and the corresponding relationship* between the parties shall be governed by and construed in accordance with the laws of the Republic of Ireland and the parties shall submit to the jurisdiction of the courts of the Republic of Ireland. Apple reserves the right to institute proceedings against Reseller in the courts having jurisdiction in the place where Reseller has its seat or in any jurisdiction where a harm to Apple is occurring» [3].

12. Τον Απρίλιο του 2012 η eBizcuss άσκησε ενώπιον του tribunal de commerce de Paris (δικαστηρίου εμπορικών διαφορών Παρισιού, Γαλλία) αγωγή, ζητώντας να υποχρεωθούν η εταιρία Apple Sales International, η αμερικανική εταιρία Apple και η γαλλική εταιρία Apple Retail France να της καταβάλουν αποζημίωση ύψους 62 500 000 ευρώ. Προς στήριξη της αγωγής της, η eBizcuss προέβαλε, κατ' ουσίαν, ότι οι εναγόμενες εταιρίες ευθύνονταν για αντίθετες προς τους κανόνες του ανταγωνισμού πρακτικές και πράξεις αθέμιτου ανταγωνισμού, καθόσον από το έτος 2009 ευνοούσαν το δικό τους δίκτυο εις βάρος αυτής[4]. Υπό τις περιστάσεις αυτές, η eBizcuss επικαλέστηκε παράβαση του άρθρου 1382 του αστικού κώδικα (νυν άρθρου 1240 του αστικού κώδικα), του άρθρου L. 420-2 του εμπορικού κώδικα και του άρθρου 102 ΣΛΕΕ.

13. Με απόφαση της 26ης Σεπτεμβρίου 2013, το tribunal de commerce de Paris (δικαστήριο εμπορικών διαφορών Παρισιού) έκανε δεκτή την ένσταση ελλείψεως διεθνούς δικαιοδοσίας που είχαν προβάλει οι εναγόμενες εταιρίες με την αιτιολογία ότι στη σύμβαση που είχε συναφθεί μεταξύ της Apple Sales International και της eBizcuss είχε περιληφθεί ρήτρα παρεκτάσεως διεθνούς δικαιοδοσίας υπέρ των ιρλανδικών δικαστηρίων.

14. Με απόφαση της 8ης Απριλίου 2014, το cour d'appel de Paris (εφετείο Παρισιού, Γαλλία) απέρριψε την έφεση που άσκησε κατά της εν λόγω αποφάσεως η eBizcuss, επιβεβαιώνοντας έτσι την έλλειψη διεθνούς δικαιοδοσίας των γαλλικών δικαστηρίων να αποφανθούν επί της αγωγής αποζημιώσεως.

3 Οι διάδικοι της κύριας δίκης δεν συμφωνούν ως προς τη μετάφραση στη γαλλική γλώσσα της φράσεως με πλάγιους χαρακτήρες, μεταφράζοντάς την είτε «και η αντίστοιχη σχέση» (μετάφραση της ενάγουσας) είτε «και οι σχέσεις που απορρέουν από αυτή» (μετάφραση της εναγομένης). Ανεξάρτητα από τη διαφωνία αυτή, η ρήτρα μπορεί να μεταφραστεί στη γαλλική γλώσσα ως εξής: «Le présent contrat et *la relation correspondante* (μετάφραση της ενάγουσας)/et *les relations en découlant* (μετάφραση της εναγομένης) entre les parties seront régis par et interprétés conformément au droit de l'Irlande et les parties se soumettent à la compétence des tribunaux de l'Irlande. Apple se réserve le droit d'engager des poursuites à l'encontre du revendeur devant les tribunaux dans le ressort duquel est situé le siège du revendeur ou dans tout pays dans lequel Apple subit un préjudice.» [«Η παρούσα σύμβαση και *η αντίστοιχη σχέση* (μετάφραση της ενάγουσας)/και *οι σχέσεις που απορρέουν από αυτή* (μετάφραση της εναγομένης) μεταξύ των συμβαλλομένων θα διέπονται από και θα ερμηνεύονται σύμφωνα με το δίκαιο της Ιρλανδίας και τα μέρη συμφωνούν ότι υπόκεινται στη διεθνή δικαιοδοσία των δικαστηρίων της Ιρλανδίας. Η Apple επιφυλάσσεται του δικαιώματος να εναγάγει τον μεταπωλητή ενώπιον των δικαστηρίων στην περιφέρεια των οποίων βρίσκεται η έδρα του μεταπωλητή ή σε κάθε κράτος στο οποίο η Apple υπέστη ζημία.»]

4 Όπως προκύπτει από τη δικογραφία που υποβλήθηκε στο Δικαστήριο, η ενάγουσα –η οποία προσχωρώντας στο πρόγραμμα «Apple premium Reseller» κατέστη οιονεί αποκλειστικός διανομέας των προϊόντων Apple– επικαλέστηκε μεταξύ άλλων πρακτικές εισάγουσες δυσμενείς διακρίσεις σε σύγκριση με εκείνες που εφαρμόστηκαν έναντι των Apple Stores, τόσο όσον αφορά την προμήθεια των προϊόντων Apple όσο και ως προς τις εφαρμοζόμενες τιμές.

15. Με απόφαση της 7ης Οκτωβρίου 2015, το Cour de cassation (Ανώτατο Ακυρωτικό Δικαστήριο, Γαλλία) αναίρεσε την απόφαση αυτή, με την αιτιολογία ότι το cour d'appel de Paris (εφετείο Παρισιού) παρέβη το άρθρο 23 του κανονισμού 44/2001, όπως ερμηνεύθηκε από το Δικαστήριο με την απόφαση της 21ης Μαΐου 2015, CDC Hydrogen Peroxide (C-352/13, EU:C:2015:335), καθόσον έλαβε υπόψη τη ρήτρα παρεκτάσεως διεθνούς δικαιοδοσίας που περιλαμβάνεται στη σύμβαση μεταξύ της eBizcuss και της Apple Sales International, καίτοι η ρήτρα αυτή δεν αναφερόταν στις διαφορές που αφορούν ευθύνη λόγω παραβιάσεως του δικαίου του ανταγωνισμού.

16. Με απόφαση της 25ης Οκτωβρίου 2016, το cour d'appel de Versailles (εφετείο Βερσαλλιών, Γαλλία) έκανε δεκτή την έφεση που άσκησε η eBizcuss και ανέπεμψε την υπόθεση ενώπιον του tribunal de commerce de Paris (δικαστηρίου εμπορικών διαφορών Παρισιού).

17. Οι Apple Sales International, Apple και Apple Retail France άσκησαν κατά της αποφάσεως αυτής αναίρεση ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου, υποστηρίζοντας κατ' ουσίαν ότι, εφόσον μια αυτοτελής, υπό την έννοια του δικαίου του ανταγωνισμού, αγωγή ανάγεται στη συμβατική σχέση, η ρήτρα παρεκτάσεως διεθνούς δικαιοδοσίας πρέπει να τύχει εφαρμογής, έστω και αν δεν γίνεται στην εν λόγω ρήτρα ρητή αναφορά σε τέτοιου είδους αγωγές, και δεν έχει προηγουμένως διαπιστωθεί από εθνική ή ευρωπαϊκή αρχή παραβίαση του δικαίου του ανταγωνισμού.

18. Το αιτούν δικαστήριο εκθέτει ότι, εν τω μεταξύ, έχει λάβει γνώση της αποφάσεως του Supremo Tribunal de Justiça (Ανωτάτου Δικαστηρίου, Πορτογαλία) της 16ης Φεβρουαρίου 2016, Interlog και Taboada κατά Apple. Η απόφαση αυτή αφορά ομοίως την Apple Sales International και παρόμοια ρήτρα παρεκτάσεως διεθνούς δικαιοδοσίας, διατυπωμένη με γενικούς όρους. Το Supremo Tribunal de Justiça (Ανώτατο Δικαστήριο) έκρινε ότι η εν λόγω ρήτρα τυγχάνει εφαρμογής στους διαδίκους επί διαφοράς σχετικής με τον ίδιο ισχυρισμό περί καταχρήσεως δεσπόζουσας θέσεως υπό το πρίσμα του δικαίου της Ένωσης, για να καταλήξει στην έλλειψη διεθνούς δικαιοδοσίας των πορτογαλικών δικαστηρίων.

19. Υπό τις συνθήκες αυτές, το Cour de cassation (Ανώτατο Ακυρωτικό Δικαστήριο) αποφάσισε να αναστείλει την ενώπιόν του διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:

«1) Έχει το άρθρο 23 του κανονισμού 44/2001 την έννοια ότι επιτρέπει στο εθνικό δικαστήριο που επιλαμβάνεται αγωγής αποζημιώσεως, ασκηθείσας από διανομέα κατά του προμηθευτή του βάσει του άρθρου 102 ΣΛΕΕ, να εφαρμόσει ρήτρα παρεκτάσεως διεθνούς δικαιοδοσίας η οποία συνομολογήθηκε με τη σύμβαση που έχουν συνάψει οι διάδικοι;

2) Σε περίπτωση καταφατικής απαντήσεως επί του πρώτου ερωτήματος, έχει το άρθρο 23 του κανονισμού 44/2001 την έννοια ότι επιτρέπει στο εθνικό δικαστήριο που επιλαμβάνεται αγωγής αποζημιώσεως, ασκηθείσας από διανομέα κατά του προμηθευτή του βάσει του άρθρου 102 ΣΛΕΕ, να εφαρμόσει ρήτρα παρεκτάσεως διεθνούς δικαιοδοσίας η οποία περιλαμβάνεται στη σύμβαση που έχουν συνάψει οι διάδικοι, ακόμη και στην περίπτωση κατά την οποία η εν λόγω ρήτρα δεν περιέχει ρητή αναφορά στις διαφορές που αφορούν ευθύνη λόγω παραβιάσεως του δικαίου του ανταγωνισμού;

3) Έχει το άρθρο 23 του κανονισμού 44/2001 την έννοια ότι επιτρέπει στο εθνικό δικαστήριο που επιλαμβάνεται αγωγής αποζημιώσεως, ασκηθείσας από διανομέα κατά του προμηθευτή του βάσει του άρθρου 102 ΣΛΕΕ, να αποκλείσει την εφαρμογή ρήτρας παρεκτάσεως διεθνούς δικαιοδοσίας η οποία συνομολογήθηκε με τη σύμβαση που έχουν συνάψει οι διάδικοι στην περίπτωση κατά την οποία δεν έχει διαπιστωθεί από εθνική ή ευρωπαϊκή αρχή παραβίαση του δικαίου του ανταγωνισμού;»

20. Γραπτές παρατηρήσεις κατέθεσαν η Apple Sales International, η eBizcuss, η Γαλλική Κυβέρνηση και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή.

Ανάλυση

21. Η υπό κρίση αίτηση προδικαστικής αποφάσεως αφορά κατ' ουσίαν την ερμηνεία του άρθρου 23 του κανονισμού 44/2001 στο ειδικότερο πλαίσιο αγωγής αποζημιώσεως που ασκείται από διανομέα κατά του προμηθευτή του βάσει του άρθρου 102 ΣΛΕΕ, ήτοι στην περίπτωση που προβάλλεται κατά του τελευταίου κατάχρηση δεσπόζουσας θέσεως.

22. Όπως καταδεικνύεται από τις αποκλίνουσες θέσεις που υιοθέτησαν τα γαλλικά δικαστήρια που κλήθηκαν να αποφανθούν επί της υποθέσεως της κύριας δίκης, ζήτημα εν προκειμένω φαίνεται να αποτελεί το ακριβές περιεχόμενο της ερμηνείας που δέχθηκε το Δικαστήριο με την απόφαση της 21ης Μαΐου 2015, CDC Hydrogen Peroxide (C-352/13, EU:C:2015:335).

23. Τίθεται πιο συγκεκριμένα το ζήτημα εάν, ελλείψει ειδικής προβλέψεως, πρέπει να αποκλείεται η εφαρμογή ρήτρας παρεκτάσεως διεθνούς δικαιοδοσίας αφορώσας κάθε διαφορά σχετική με σύμβαση και τις εξ αυτής απορρέουσες σχέσεις –όπως είναι η ρήτρα η οποία, στην υπόθεση της κύριας δίκης, απονέμει διεθνή δικαιοδοσία στα ιρλανδικά δικαστήρια– στην περίπτωση ασκήσεως αυτοτελών αγωγών αποζημιώσεως επί τη βάσει ισχυρισμών περί παραβάσεως του άρθρου 102 ΣΛΕΕ. Το Δικαστήριο καλείται να διευκρινίσει εάν και σε ποιο βαθμό ρήτρα παρεκτάσεως διεθνούς δικαιοδοσίας συνομολογηθείσα μεταξύ των μερών μιας συμβάσεως (εν προκειμένω: συμβάσεως διανομής) δύναται να παράγει τα έννομα αποτελέσματά της σε περίπτωση διαφορών στις οποίες προβάλλεται παραβίαση του ευρωπαϊκού δικαίου του ανταγωνισμού.

24. Σύμφωνα με μια πρώτη ερμηνεία, η οποία φαίνεται να υιοθετείται, μεταξύ άλλων, από το Cour de cassation (Ανώτατο Ακυρωτικό Δικαστήριο) με την απόφασή του της 7ης Οκτωβρίου 2015, μια τέτοιου είδους ρήτρα παρεκτάσεως διεθνούς δικαιοδοσίας δύναται να ληφθεί υπόψη μόνον υπό την προϋπόθεση ότι κάνει *ρητή* αναφορά στις διαφορές που αφορούν ευθύνη λόγω παραβιάσεως του δικαίου του ανταγωνισμού.

25. Σύμφωνα με μια δεύτερη ερμηνεία, την οποία δέχθηκαν, μεταξύ άλλων, τα πρώτα δικαστήρια που επιλήφθηκαν της υποθέσεως της κύριας δίκης, αλλά επίσης, κατά την άποψη της ενάγουσας της κύριας δίκης, και το Supremo Tribunal de Justiça (Ανώτατο Δικαστήριο), με την απόφασή του της 16ης Φεβρουαρίου 2016, Interlog και Taboada κατά Apple[5], ρήτρα παρεκτάσεως διεθνούς δικαιοδοσίας *διατυπωμένη με γενικούς όρους* τυγχάνει εφαρμογής στους διαδίκους επί διαφοράς σχετικής με ισχυρισμό περί καταχρήσεως δεσπόζουσας θέσεως υπό το πρίσμα του δικαίου της Ένωσης.

26. Προτού εξεταστούν τα προδικαστικά ερωτήματα, κρίνω σκόπιμο να εκθέσω, εισαγωγικώς, ορισμένες γενικές σκέψεις σχετικά με το περιεχόμενο του άρθρου 23 του κανονισμού 44/2001.

5 Φαίνεται ειδικότερα ότι οι διάδικοι της κύριας δίκης δεν συμφωνούν ως προς την ερμηνεία και το ακριβές περιεχόμενο της αποφάσεως αυτής. Στις γραπτές παρατηρήσεις της η eBizcuss εξέθεσε ότι, μολονότι οι λύσεις που υιοθέτησαν για τις συγκεκριμένες διαφορές με τις αποφάσεις τους, αντιστοίχως, το Cour de cassation (Ανώτατο Δικαστήριο) και το Supremo Tribunal de Justiça (Ανώτατο Δικαστήριο) είναι διαφορετικές, δεν υφίστανται εντούτοις απόκλιση όσον αφορά την ερμηνεία του άρθρου 23 του κανονισμού 44/2001. Η εν λόγω εταιρία επισημαίνει, μεταξύ άλλων, ότι οι Πορτογάλοι δικαστές έκριναν στη συγκεκριμένη περίπτωση εφαρμοστέα την επίμαχη ρήτρα παρεκτάσεως διεθνούς δικαιοδοσίας έχοντας προηγουμένως κυριαρχικά εκτιμήσει ότι τα πραγματικά περιστατικά της διαφοράς αφορούσαν «παραβάσεις ενός συμβατικού προγράμματος ή/και τις αποζημιώσεις που μπορούν να διεκδικούνται λόγω καταγγελίας της συμβάσεως και όχι "την ευθύνη λόγω παραβιάσεως του δικαίου του ανταγωνισμού"».

Γενικές παρατηρήσεις επί του άρθρου 23 του κανονισμού 44/2001

27. Το Δικαστήριο έχει ήδη επανειλημμένως κληθεί να αποφανθεί επί της ερμηνείας του άρθρου 23 του κανονισμού 44/2001 και της αντίστοιχης διατάξεως την οποία το άρθρο αυτό διαδέχθηκε, ήτοι του άρθρου 17 της Συμβάσεως των Βρυξελλών[6].

28. Όπως παγίως υπενθυμίζει το Δικαστήριο, οι διατάξεις αυτές πρέπει να ερμηνεύονται με γνώμονα τους γενικότερους σκοπούς που επιδιώκονται με τη Σύμβαση των Βρυξελλών και τον κανονισμό 44/2001, ήτοι την ενίσχυση της ασφάλειας δικαίου των εγκατεστημένων στην Ένωση προσώπων, παρέχοντας τη δυνατότητα, αφενός, στον ενάγοντα να εντοπίζει ευχερώς το δικαστήριο στο οποίο μπορεί να προσφύγει και, αφετέρου, στον εναγόμενο να προβλέπει ευλόγως το δικαστήριο ενώπιον του οποίου μπορεί να εναχθεί[7].

29. Στη γενική οικονομία του κανονισμού 44/2001, το άρθρο 23 αποτελεί θεμελιώδη διάταξη: αποτελεί συγχρόνως εκδήλωση της αρχής της υπεροχής της αυτονομίας της ελεύθερα εκπεφρασμένης βουλήσεως των μερών (βλ. αιτιολογική σκέψη 14 του εν λόγω κανονισμού) και της απαιτήσεως για υψηλό βαθμό προβλεψιμότητας (που αναφέρεται στην αιτιολογική σκέψη 11 του ίδιου κανονισμού). Αποσκοπεί στον σαφή και επακριβή καθορισμό ενός δικαστηρίου συμβαλλομένου κράτους που έχει αποκλειστική διεθνή δικαιοδοσία σύμφωνα με τη σύμπτωση βουλήσεως των μερών, η οποία εκφράζεται τηρουμένων των οριζομένων στη διάταξη αυτή αυστηρών τυπικών προϋποθέσεων. Η ασφάλεια δικαίου στην οποία αποσκοπεί η διάταξη αυτή θα μπορούσε εύκολα να θιγεί, αν αναγνωριζόταν σε συμβαλλόμενο μέρος η δυνατότητα να καταστήσει ανενεργό τον κανόνα αυτόν, απλώς και μόνο με τον ισχυρισμό περί ακυρότητας του συνόλου της συμβάσεως για λόγους που αντλούνται από το εφαρμοστέο ουσιαστικό δίκαιο[8].

30. Όπως είχε την ευκαιρία να υπογραμμίσει το Δικαστήριο, δεδομένου ότι το άρθρο 23 παρέχει τη δυνατότητα παρεκκλίσεως από τους κανόνες διεθνούς δικαιοδοσίας που προβλέπονται στον κανονισμό 44/2001, οι προϋποθέσεις, τόσο τυπικές όσο και ουσιαστικές, από τις οποίες το άρθρο αυτό του κανονισμού εξαρτά το κύρος των ρητρών διεθνούς δικαιοδοσίας πρέπει να ερμηνεύονται στενά[9]. Όταν, αντιθέτως, πληρούνται οι οριζόμενες σε αυτό τυπικές και ουσιαστικές προϋποθέσεις, η συμφωνία παρεκτάσεως διεθνούς δικαιοδοσίας πρέπει να τυγχάνει εφαρμογής. Συγκεκριμένα, η επιλογή του υποδειχθέντος δικαστηρίου εκτιμάται μόνον ενόψει παραμέτρων που άπτονται των επιταγών του άρθρου 23 του κανονισμού 44/2001[10].

6 Πρέπει να υπομνησθεί ότι, καθόσον ο κανονισμός 44/2001 αντικαθιστά ως προς τις σχέσεις μεταξύ των κρατών μελών τη Σύμβαση της 27ης Σεπτεμβρίου 1968 για τη διεθνή δικαιοδοσία και την εκτέλεση αποφάσεων σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις, όπως τροποποιήθηκε με τις διαδοχικές συμβάσεις για την προσχώρηση των νέων κρατών μελών στη Σύμβαση αυτή (ΕΕ 1982, L 388, σ. 7, στο εξής: Σύμβαση των Βρυξελλών), η ερμηνεία η οποία έχει δοθεί από το Δικαστήριο όσον αφορά τις διατάξεις της εν λόγω Συμβάσεως ισχύει και για εκείνες του κανονισμού αυτού, εφόσον οι διατάξεις των πράξεων αυτών μπορούν να χαρακτηριστούν ως αντίστοιχες, όπως συμβαίνει στην περίπτωση του άρθρου 23 του κανονισμού 44/2001, το οποίο διαδέχθηκε το άρθρο 17, πρώτο εδάφιο, της Συμβάσεως των Βρυξελλών (βλ., μεταξύ άλλων, απόφαση της 28ης Ιουνίου 2017, Λεβέντης και Βαφειάς, C-436/16, EU:C:2017:497, σκέψη 31).

7 Βλ. απόφαση της 3ης Ιουλίου 1997, Benincasa (C-269/95, EU:C:1997:337, σκέψη 26 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

8 Βλ. απόφαση της 3ης Ιουλίου 1997, Benincasa (C-269/95, EU:C:1997:337, σκέψη 29).

9 Βλ., μεταξύ άλλων, κατ' αναλογίαν, αποφάσεις της 14ης Δεκεμβρίου 1976, Estasis Saloti di Colzani (24/76, EU:C:1976:177, σκέψεις 6 και 7), και της 28ης Ιουνίου 2017, Λεβέντης και Βαφειάς (C-436/16, EU:C:2017:497, σκέψη 39).

10 Βλ., κατ' αναλογίαν, όσον αφορά την ερμηνεία του άρθρου 17 της Συμβάσεως των Βρυξελλών, απόφαση της 16ης Μαρτίου 1999, Castelletti (C-159/97, EU:C:1999:142, σκέψη 49).

31. Όσον αφορά την ουσιαστική απαίτηση σύμφωνα με την οποία η παρέκταση διεθνούς δικαιοδοσίας πρέπει να αφορά «διαφορές που έχουν προκύψει ή που θα προκύψουν από συγκεκριμένη έννομη σχέση», η απαίτηση αυτή έχει ως σκοπό να αποτραπεί το ενδεχόμενο να καταληφθεί εξαπίνης ένας εκ των συμβαλλομένων λόγω της υπαγωγής σε ορισμένο δικαστήριο όλων των διαφορών που τυχόν θα ανακύψουν στο πλαίσιο των σχέσεων που διατηρεί με τον αντισυμβαλλόμενό του και που θα ανάγονται σε άλλες σχέσεις πλην αυτής επ' ευκαιρία της οποίας συμφωνήθηκε η παρέκταση διεθνούς δικαιοδοσίας[11].

32. Σε περίπτωση που τίθεται εν αμφιβόλω η δυνατότητα εφαρμογής ρήτρας παρεκτάσεως διεθνούς δικαιοδοσίας υπό το πρίσμα της ουσιαστικής αυτής προϋποθέσεως, απόκειται αποκλειστικά στο δικαστήριο ενώπιον του οποίου προβάλλεται η ρήτρα παρεκτάσεως διεθνούς δικαιοδοσίας να αποφασίσει εάν αυτή αφορά ή όχι την αμφισβήτηση που αποτελεί το αντικείμενο της διαφοράς[12].

33. Εφόσον η εξέταση αυτή, που απαιτεί, μεταξύ άλλων, να καθορίσει το επιληφθέν δικαστήριο κατά πόσον η επίμαχη διαφορά ήταν ή όχι *ευλόγως προβλέψιμη* για τα μέρη κατά τον χρόνο που συνομολόγησαν την εν λόγω ρήτρα, μπορεί να πραγματοποιηθεί μόνο κατά περίπτωση, πρέπει, κατά την άποψή μου, να λαμβάνονται υπόψη περισσότερες ερμηνευτικές γραμμές.

34. Κατ' αρχάς η υπεροχή της αυτονομίας των συμβαλλομένων, όπως αυτή εκδηλώνεται σε μια εγκύρως συμφωνηθείσα ρήτρα παρεκτάσεως διεθνούς δικαιοδοσίας, συνεπάγεται ότι εκείνο που έχει σημασία είναι η δυνατότητα ή μη συσχετισμού της επίμαχης διαφοράς –εν προκειμένω μιας αγωγής αποζημιώσεως για φερόμενη ζημία λόγω, κατ' ουσίαν, συμπεριφοράς αντίθετης προς τους κανόνες του ανταγωνισμού– με την έννομη σχέση που καθορίζεται στην εν λόγω ρήτρα, και τούτο ανεξάρτητα από την αδικοπρακτική ή συμβατική φύση της κατά την έννοια του κανονισμού 44/2001 και, κατά μείζονα λόγο, κατά την έννοια των εφαρμοστέων εθνικών διατάξεων.

35. Επομένως, διαφορά εξωσυμβατικής φύσεως, η οποία όμως ανέκυψε επ' ευκαιρία της συμβατικής σχέσεως, είναι δυνατό να εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της ρήτρας παρεκτάσεως διεθνούς δικαιοδοσίας, εφόσον η διαφορά αυτή ανάγεται στις συμβατικές σχέσεις στο πλαίσιο των οποίων έχει συναφθεί η ρήτρα αυτή.

36. Η δεσμευτική ισχύς της ρήτρας συνεπάγεται, περαιτέρω, ότι δεν απαιτείται το υποδειχθέν από τη ρήτρα αυτή δικαστήριο να έχει οποιονδήποτε δεσμό «εγγύτητας» με τη διαφορά. Με άλλα λόγια, το γεγονός ότι η ρήτρα παρεκτάσεως διεθνούς δικαιοδοσίας υποδεικνύει δικαστήριο το οποίο δεν παρουσιάζει κανένα δεσμό συνάφειας με τους ενδιαφερομένους ή με την επίδικη σχέση δεν μπορεί να αποκλείσει την εφαρμογή της ρήτρας[13].

11 Βλ., μεταξύ άλλων, αποφάσεις της 10ης Μαρτίου 1992, C-214/89, Powell Duffryn (EU:C:1992:115, σκέψη 31), και της 21ης Μαΐου 2015, CDC Hydrogen Peroxide (C-352/13, EU:C:2015:335, σκέψη 68).

12 Βλ., υπό την έννοια αυτή, απόφαση της 21ης Μαΐου 2015, CDC Hydrogen Peroxide (C-352/13, EU:C:2015:335, σκέψη 67 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

13 Βλ. απόφαση της 16ης Μαρτίου 1999, Castelletti (C-159/97, EU:C:1999:142, σκέψεις 46 επ. καθώς και εκεί παρατιθέμενη νομολογία), όπου υπενθυμίζεται ότι το άρθρο 17 της Συμβάσεως των Βρυξελλών, το οποίο αντιστοιχεί στο άρθρο 23 του κανονισμού 44/2001, αγνοεί κάθε αντικειμενικό στοιχείο συναφείας μεταξύ της επίδικης σχέσεως και του υποδεικνυομένου δικαστηρίου. Βλ., κατ' αναλογία, πάντοτε όσον αφορά την ερμηνεία του άρθρου 17 της Συμβάσεως των Βρυξελλών, απόφαση της 24ης Ιουνίου 1981, Elefanten Schuh (150/80, EU:C:1981:148, σκέψη 27), σύμφωνα με την οποία η νομοθεσία ενός συμβαλλομένου κράτους δεν δύναται να κλονίσει το κύρος μιας ρήτρας παρεκτάσεως διεθνούς δικαιοδοσίας για τον λόγο και μόνον ότι η γλώσσα που χρησιμοποιήθηκε από τα μέρη δεν είναι εκείνη που επιτάσσει η εν λόγω νομοθεσία.

37. Επιπλέον, το γεγονός ότι η ρήτρα παρεκτάσεως διεθνούς δικαιοδοσίας έχει, όπως συμβαίνει στην υπόθεση της κύριας δίκης, ασύμμετρο ή μονομερή χαρακτήρα, υπό την έννοια ότι μόνον το ένα μέρος δεσμεύεται να προσφύγει σε επακριβώς ορισμένο δικαστήριο, ενώ το άλλο μέρος διατηρεί το δικαίωμα να προσφύγει σε έτερα δικαστήρια, δεν μπορεί να αποτελεί, αυτό καθεαυτό, κρίσιμο στοιχείο στο πλαίσιο της εκτιμήσεως του κύρους της εν λόγω ρήτρας υπό το πρίσμα των απαιτήσεων του άρθρου 23 του κανονισμού 44/2001 [14], στον βαθμό που η ρήτρα αυτή ικανοποιεί παρ' όλα αυτά τον σκοπό της προβλεψιμότητας.

38. Η δεσμευτική ισχύς της ρήτρας συνεπάγεται, τέλος, ότι το ουσιαστικό δίκαιο που διέπει την ουσία της διαφοράς δεν ασκεί καταρχήν επιρροή στον καθορισμό της διεθνούς δικαιοδοσίας. Είναι σημαντικό να υπομνηστεί ότι το γεγονός ακριβώς ότι οι κανόνες του ουσιαστικού δικαίου είναι αδιάφοροι για τη συμφωνία παρεκτάσεως διεθνούς δικαιοδοσίας αποτελεί ισχυρό εχέγγυο ασφάλειας δικαίου και προβλεψιμότητας [15].

39. Θα επανέλθω επ' αυτού λεπτομερέστερα στη συνέχεια, όταν θα εξετάσω ακριβώς το ζήτημα του τρόπου με τον οποίο θα πρέπει να αντιμετωπίζεται ρήτρα παρεκτάσεως διεθνούς δικαιοδοσίας στο πλαίσιο αγωγών που αποσκοπούν να διασφαλίσουν την αποτελεσματικότητα της προστασίας που παρέχεται στους ιδιώτες έναντι παραβιάσεων του δικαίου του ανταγωνισμού.

Επί του πρώτου ερωτήματος: δυνατότητα εφαρμογής ρήτρας παρεκτάσεως διεθνούς δικαιοδοσίας στο πλαίσιο αγωγής αποζημιώσεως ασκηθείσας από διανομέα κατά του προμηθευτή του βάσει του άρθρου 102 ΣΛΕΕ

40. Με το πρώτο ερώτημά του, το αιτούν δικαστήριο ζητεί να διευκρινιστεί εάν, κατά γενικό κανόνα, το άρθρο 23 του κανονισμού 44/2001 επιτρέπει την εφαρμογή ρήτρας παρεκτάσεως διεθνούς δικαιοδοσίας όταν η αγωγή αποζημιώσεως βασίζεται σε φερόμενη παράβαση του άρθρου 102 ΣΛΕΕ. Με άλλα λόγια, τίθεται το ζήτημα εάν το άρθρο 23 του κανονισμού 44/2001 έχει την έννοια ότι αποκλείει *καταρχήν* την εφαρμογή ρήτρας παρεκτάσεως διεθνούς δικαιοδοσίας επί διαφοράς βασιζόμενης σε παράβαση του άρθρου 102 ΣΛΕΕ.

41. Εν προκειμένω, όλοι οι μετέχοντες στη διαδικασία φαίνεται να συμφωνούν ότι το άρθρο 23 του κανονισμού 44/2001 πρέπει να ερμηνεύεται υπό την έννοια ότι επιτρέπει –τουλάχιστον, δεν αποκλείει– την εφαρμογή σε μια τέτοια περίπτωση ρήτρας παρεκτάσεως διεθνούς δικαιοδοσίας από το εθνικό δικαστήριο.

42. Συντάσσομαι με το συμπέρασμα αυτό.

43. Σε συνέχεια των σκέψεων που εκτέθηκαν ανωτέρω, και εκτός των περιπτώσεων που αναφέρονται ειδικώς στον κανονισμό 44/2001 [16], η αποτελεσματικότητα ρήτρας παρεκτάσεως διεθνούς δικαιοδοσίας δεν μπορεί να εξαρτάται από την τήρηση ουσιαστικής προϋποθέσεως διάφορης της απαιτήσεως που σχετίζεται με το αντικείμενο της ρήτρας, η οποία πρέπει να αφορά «συγκεκριμένη έννομη σχέση».

14 Συναφώς, το γράμμα του άρθρου 23 του κανονισμού 44/2001 διαφέρει από το γράμμα του άρθρου 17 της Συμβάσεως των Βρυξελλών που προέβλεπε ρητώς ότι, «[α]ν [μια] συμφωνία διεθνούς δικαιοδοσίας έχει καταρτιστεί προς όφελος μόνον ενός μέρους, το μέρος αυτό διατηρεί το δικαίωμα να προσφύγει σε κάθε άλλο δικαστήριο που έχει διεθνή δικαιοδοσία». Το γράμμα του άρθρου 23 διαφοροποιείται επίσης από το άρθρο 25 του κανονισμού (ΕΕ) 1215/2012 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 12ης Δεκεμβρίου 2012, για τη διεθνή δικαιοδοσία, την αναγνώριση και την εκτέλεση αποφάσεων σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις (ΕΕ 2012, L 351, σ. 1), που εφαρμόζεται στις αγωγές που ασκούνται από τις 10 Ιανουαρίου 2015. Κατά τη διάταξη αυτή, η διεθνής δικαιοδοσία των δικαστηρίων που υποδεικνύονται με ρήτρα παρεκτάσεως διεθνούς δικαιοδοσίας είναι αποκλειστική «εκτός αν η συμφωνία είναι άκυρη ως προς την ουσιαστική της ισχύ βάσει της νομοθεσίας του οικείου κράτους μέλους».

15 Βλ. απόφαση της 3ης Ιουλίου 1997, Benincasa (C-269/95, EU:C:1997:337, σκέψεις 27 και 29).

16 Πρόκειται για περιπτώσεις αποκλειστικής διεθνούς δικαιοδοσίας που αφορούν στον κανονισμό 44/2001, αφενός, τις διαφορές σχετικά με ασφαλιστικές συμβάσεις (τμήμα 3), συμβάσεις που συνάπτονται με καταναλωτές (τμήμα 4) και ατομικές συμβάσεις εργασίας και, αφετέρου, τις περιπτώσεις που ορίζονται στο άρθρο 22 του κανονισμού αυτού.

44. Το γεγονός ότι οι κανόνες ουσιαστικού δικαίου δεν επηρεάζουν το κύρος ρήτρας παρεκτάσεως διεθνούς δικαιοδοσίας, γεγονός το οποίο, υπενθυμίζω, αποτελεί σημαντικό εχέγγυο του σεβασμού της αυτονομίας των μερών και της προβλεψιμότητας, ισχύει, ιδίως, στην περίπτωση κατά την οποία προβάλλεται, στο πλαίσιο της διαφοράς, παραβίαση του δικαίου του ανταγωνισμού.

45. Ελλείψει ειδικής διατάξεως στον κανονισμό 44/2001, η οποία θα παρείχε στην περίπτωση αυτή τη δυνατότητα παρεκκλίσεως από τη δεσμευτική ισχύ ρήτρας παρεκτάσεως διεθνούς δικαιοδοσίας, δεν μπορεί να γίνει επίκληση της αρχής της αποτελεσματικής εφαρμογής του δικαίου του ανταγωνισμού προκειμένου να αποκλειστεί η εφαρμογή μιας τέτοιας ρήτρας.

46. Βεβαίως, η πρακτική αποτελεσματικότητα των άρθρων 101 και 102 ΣΛΕΕ προϋποθέτει ότι κάθε υποκείμενο δικαίου έχει τη δυνατότητα να ζητήσει αποκατάσταση της ζημίας που υπέστη από σύμβαση ή συμπεριφορά δυνάμενη να περιορίσει ή να νοθεύσει τον ανταγωνισμό [17].

47. Ωστόσο, όπως έκρινε το Δικαστήριο στην υπόθεση επί της οποίας εκδόθηκε η απόφαση της 21ης Μαΐου 2015, CDC Hydrogen Peroxide (C-352/13, EU:C:2015:335), θα διακυβευόταν ο σκοπός του κανονισμού 44/2001 εάν το δικαστήριο που έχει επιληφθεί της υποθέσεως δεν ελάμβανε υπόψη ρήτρα παρεκτάσεως διεθνούς δικαιοδοσίας σύμφωνη με όσα επιτάσσει το άρθρο 23 του κανονισμού αυτού απλώς και μόνον επειδή εκτιμά ότι το δικαστήριο που καθορίζεται ως έχον διεθνή δικαιοδοσία βάσει της ρήτρας αυτής δεν διασφαλίζει την πλήρη αποτελεσματικότητα των κανόνων ανταγωνισμού, δεδομένου ότι δεν καθιστά δυνατή την πλήρη αποκατάσταση της ζημίας που υπέστη ο ζημιωθείς λόγω συμπεριφορών επιχειρήσεων, εικαζόμενων ή αποδεδειγμένων, που θίγουν τον ανταγωνισμό. Σημασία έχει, αντιθέτως, να γίνει δεκτό ότι το ισχύον σε κάθε κράτος μέλος σύστημα ενδίκων βοηθημάτων, συμπληρούμενο από τον μηχανισμό της προδικαστικής παραπομπής που προβλέπεται στο άρθρο 267 ΣΛΕΕ, παρέχει στους πολίτες επαρκή προς τούτο εγγύηση [18].

48. Σε τελική ανάλυση, η απαίτηση αποτελεσματικής εφαρμογής της απαγορεύσεως καταχρήσεως δεσπόζουσας θέσεως δεν αποκλείει, αυτή καθεαυτήν, τη δυνατότητα των μερών να παρεκκλίνουν, μέσω ρήτρας παρεκτάσεως διεθνούς δικαιοδοσίας, από τις βάσεις διεθνούς δικαιοδοσίας που προβλέπονται στον κανονισμό 44/2001.

49. Λαμβανομένου υπόψη του συνόλου των ανωτέρω, προτείνεται να δοθεί στο πρώτο προδικαστικό ερώτημα η απάντηση ότι το άρθρο 23 του κανονισμού 44/2001 έχει την έννοια ότι δεν αποκλείει καταρχήν την εφαρμογή ρήτρας παρεκτάσεως διεθνούς δικαιοδοσίας στο πλαίσιο αυτοτελούς αγωγής αποζημιώσεως, όπως η επίμαχη στην υπόθεση της κύριας δίκης, η οποία έχει ασκηθεί από διανομέα κατά του προμηθευτή του λόγω προβαλλομένης παραβάσεως του άρθρου 102 ΣΛΕΕ.

Επί του δευτέρου ερωτήματος: απαίτηση ρητής μνείας των διαφορών που αφορούν ευθύνη λόγω παραβιάσεως του δικαίου ανταγωνισμού

50. Με το δεύτερο ερώτημά του, το αιτούν δικαστήριο ζητεί από το Δικαστήριο να διευκρινισθεί εάν το άρθρο 23 του κανονισμού 44/2001 αποκλείει την εφαρμογή ρήτρας παρεκτάσεως διεθνούς δικαιοδοσίας η οποία δεν περιέχει ρητή μνεία των «διαφορών που αφορούν ευθύνη λόγω παραβιάσεως του δικαίου του ανταγωνισμού».

51. Το ερώτημα αυτό αποβλέπει, σε τελική ανάλυση, στον προσδιορισμό των στοιχείων που πρέπει να περιλαμβάνουν οι ρήτρες παρεκτάσεως διεθνούς δικαιοδοσίας προκειμένου να έχουν εφαρμογή στις περιπτώσεις αγωγών που στηρίζονται στο δίκαιο του ανταγωνισμού, εν προκειμένω αγωγής αποκαταστάσεως της ζημίας που φέρεται ότι προκλήθηκε λόγω παραβάσεως του άρθρου 102 ΣΛΕΕ.

17 Βλ. απόφαση της 13ης Ιουλίου 2006, Manfredi κ.λπ. (C-295/04 έως C-298/04, EU:C:2006:461, σκέψη 60 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

18 Βλ., συναφώς, απόφαση της 21ης Μαΐου 2015, CDC Hydrogen Peroxide (C-352/13, EU:C:2015:335, σκέψη 63).

52. Συναφώς, υπενθυμίζω ότι, στο μέτρο που το άρθρο 23, παράγραφος 1, του κανονισμού 44/2001 παρέχει στα μέρη τη δυνατότητα να παρεκκλίνουν από τους οριζόμενους σε αυτόν κανόνες δικαιοδοσίας, με σκοπό αποκλειστικά την επίλυση «διαφορών που έχουν προκύψει ή που θα προκύψουν από συγκεκριμένη έννομη σχέση», εναπόκειται στα μέρη να συντάξουν τη ρήτρα κατά τέτοιο τρόπο ώστε να εκφράζει καλύτερα τη βούλησή τους.

53. Ειδικότερα, το ζήτημα εάν η ρήτρα αυτή καλύπτει την εκάστοτε αγωγή εξαρτάται από τη διατύπωση της ρήτρας αυτής και από την ενδεχόμενη ερμηνεία αυτής από το επιληφθέν δικαστήριο.

54. Ως εκ τούτου, δεν είναι δυνατό να δοθεί μια γενική απάντηση, χωρίς δηλαδή αναφορά στο γράμμα της επίμαχης στη συγκεκριμένη διαφορά ρήτρας παρεκτάσεως διεθνούς δικαιοδοσίας, στο ερώτημα εάν αυτή εξακολουθεί να τυγχάνει εφαρμογής στο πλαίσιο διαφορών που άπτονται της ευθύνης λόγω παραβιάσεως του δικαίου του ανταγωνισμού στην περίπτωση που δεν μνημονεύονται *ρητώς* στην εν λόγω ρήτρα οι διαφορές αυτού του είδους. Απόκειται στο εθνικό δικαστήριο, το οποίο είναι αποκλειστικά αρμόδιο να προσδιορίσει το ακριβές περιεχόμενο της εν λόγω ρήτρας, να εκτιμήσει εάν διαφορά σχετική με την ευθύνη που υπέχει συμβαλλόμενος λόγω παραβιάσεως του δικαίου του ανταγωνισμού προέκυψε από την έννομη σχέση επ' ευκαιρία της οποίας συνομολογήθηκε η ρήτρα αυτή.

55. Όσον αφορά τη δυνατότητα εφαρμογής ρήτρας παρεκτάσεως διεθνούς δικαιοδοσίας στο πλαίσιο αγωγής αποκαταστάσεως της ζημίας που προκλήθηκε από συμπεριφορά αντίθετη προς τους κανόνες του ανταγωνισμού, δεν μπορεί όντως να αποκλειστεί το ενδεχόμενο η ρήτρα αυτή να εντάσσεται σε ένα πλαίσιο συμβατικών ρυθμίσεων και, επομένως, το δικαστήριο να οφείλει να την εφαρμόσει, ανεξάρτητα από το εάν μνημονεύονται ρητώς οι «διαφορές που αφορούν ευθύνη λόγω παραβιάσεως του δικαίου του ανταγωνισμού».

56. Κατά την άποψή μου, θα ήταν δυσανάλογο να απαιτείται σε κάθε περίπτωση από τους διαδίκους να έχουν επακριβώς προσδιορίσει τη φύση των αγωγών που θεωρούνται ότι εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της ρήτρας παρεκτάσεως διεθνούς δικαιοδοσίας, εφόσον η ρήτρα αυτή είναι διατυπωμένη κατά τρόπο αρκετά γενικό ώστε να περιλαμβάνει κάθε αγωγή που ανάγεται, σε μεγαλύτερο ή μικρότερο βαθμό, στη συμβατική σχέση επ' ευκαιρία της οποίας συνομολογήθηκε η εν λόγω ρήτρα.

57. Με τη συνομολόγηση της συμφωνίας παρεκτάσεως διεθνούς δικαιοδοσίας, τα μέρη επιδιώκουν, κατ' ουσίαν, να απονείμουν διεθνή δικαιοδοσία σε συγκεκριμένο δικαστήριο για την επίλυση όλων των ζητημάτων που αφορούν τη μεταξύ τους σχέση, χωρίς να είναι πάντοτε σε θέση να προβλέπουν και να απαριθμούν τη φύση των διαφορών που ενδέχεται να ανακύψουν μεταξύ τους. Σε αντίθετη περίπτωση, η λειτουργία και η έκταση εφαρμογής μιας τέτοιας ρήτρας θα διακυβεύονταν σημαντικά.

58. Το συμπέρασμα αυτό, κατά την άποψή μου, βασίζεται και αποτελεί συνέχεια της λύσης που έγινε δεκτή στην υπόθεση επί της οποίας εξεδόθη η απόφαση CDC Hydrogen Peroxide[19], και ιδίως στην σκέψη 69 αυτής.

59. Σημειώνεται ότι με την απόφαση αυτή το Δικαστήριο, ενώ υπενθύμισε ότι απόκειται αποκλειστικώς στο εθνικό δικαστήριο, ενώπιον του οποίου προβάλλεται ρήτρα παρεκτάσεως διεθνούς δικαιοδοσίας, να καθορίσει κατά πόσον οι επίμαχες διαφορές εμπίπτουν ή όχι στο πεδίο εφαρμογής της (σκέψη 67 της αποφάσεως), προέβη, όσον αφορά ρήτρα παρεκτάσεως διεθνούς δικαιοδοσίας που μνημονεύει κατά τρόπο γενικό «όλες τις διαφορές που προκύπτουν από τη σύμβαση ή συνδέονται με αυτή», στον προσδιορισμό ορισμένων ερμηνευτικών γραμμών προς καθοδήγηση του εθνικού δικαστηρίου (σκέψεις 68 έως 71).

19 Απόφαση της 21ης Μαΐου 2015, CDC Hydrogen Peroxide (C-352/13, EU:C:2015:335).

60. Το Δικαστήριο επισήμανε, μεταξύ άλλων, ότι ρήτρα η οποία παραπέμπει κατά τρόπο αφηρημένο στις διαφορές που ανακύπτουν στις συμβατικές σχέσεις δεν καταλαμβάνει και διαφορά σχετικά με την αδικοπρακτική ευθύνη την οποία φέρεται ότι υπέχει συμβαλλόμενος λόγω συμπεριφοράς υπαγορευόμενης από παράνομη σύμπραξη. Αντιθέτως, ρήτρα που παραπέμπει «στις διαφορές που άπτονται της ευθύνης λόγω παραβιάσεως του δικαίου του ανταγωνισμού» θα υποχρέωνε το δικάζον δικαστήριο να κρίνει ότι στερείται διεθνούς δικαιοδοσίας[20].

61. Ωστόσο, λαμβανομένων υπόψη των ειδικών περιστάσεων της υποθέσεως που οδήγησε στην απόφαση αυτή, εκτιμώ ότι η τελευταία αυτή συλλογιστική πρέπει να εκτιμηθεί σε συνάρτηση με το συγκεκριμένο πλαίσιο.

62. Πρώτον, φαίνεται ότι η επίμαχη διαφορά στην υπόθεση εκείνη αφορούσε συλλογική αγωγή, ασκηθείσα από την εταιρία CDC, η οποία είχε ως αντικείμενο δραστηριότητας την άσκηση, δικαστικώς ή εξωδίκως, αξιώσεων αποζημιώσεως. Η αγωγή αυτή στηρίχθηκε σε προβαλλόμενη παράνομη σύμπραξη στην οποία μετείχαν περισσότερες επιχειρήσεις εγκατεστημένες σε διάφορα κράτη μέλη οι οποίες προέβαλαν ρήτρες παρεκτάσεως διεθνούς δικαιοδοσίας που περιλαμβάνονταν σε ορισμένες από τις συμβάσεις πωλήσεως που είχαν συνάψει με τις επιχειρήσεις που διατείνονταν ότι εθίγησαν από τη διαπιστωθείσα με απόφαση της Επιτροπής σύμπραξη[21].

63. Η λύση στην οποία κατέληξε το Δικαστήριο είχε, στο πλαίσιο αυτό, το πλεονέκτημα ότι απετράπη ο κατακερματισμός της εκδικάσεως της αποζημιωτικού χαρακτήρα ένδικης διαφοράς μεταξύ πλειόνων δικαιοδοσιών/δικαστηρίων, ο οποίος θα επερχόταν από μια διασταλτική ερμηνεία του πεδίου εφαρμογής των ρητρών παρεκτάσεως διεθνούς δικαιοδοσίας που περιλαμβάνονταν σε συμβάσεις οι οποίες ήταν άσχετες, κατά την άποψή μου, με την παράνομη σύμπραξη που είχε συναφθεί μεταξύ ενός εκ των συμβαλλομένων μερών και των τρίτων. Συγκεκριμένα, η αγωγή αποζημιώσεως που είχε ασκηθεί από τη CDC κατά των εναγομένων της κύριας δίκης αφορούσε επιχειρήσεις που ήταν εγκατεστημένες σε πέντε άλλα κράτη μέλη πλην της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας.

64. Δεύτερον, και σημαντικότερο, η επίμαχη σύμπραξη ήταν εκ φύσεως μυστική και επομένως άσχετη προς τις συμβάσεις πωλήσεως επ' ευκαιρία των οποίων είχαν συνομολογηθεί οι επίδικες ρήτρες παρεκτάσεως διεθνούς δικαιοδοσίας. Σε μια τέτοια περίπτωση, ο σκοπός της προβλεψιμότητας που αποτελεί τη δικαιολογητική βάση για τη δυνατότητα επικλήσεως των ρητρών παρεκτάσεως διεθνούς δικαιοδοσίας –και ο συνακόλουθος σκοπός να μην «καταλαμβάνεται εξαπίνης» ένας εκ των συμβαλλομένων λόγω της υπαγωγής σε ορισμένο δικαστήριο που στηρίζεται σε άλλες σχέσεις πλην αυτής επ' ευκαιρία της οποίας συμφωνήθηκε η ρήτρα (βλ. σκέψη 68 της προμνησθείσας αποφάσεως)– συνηγορούσε υπέρ του αποκλεισμού εφαρμογής της επίδικης ρήτρας παρεκτάσεως διεθνούς δικαιοδοσίας.

65. Κατά τη γνώμη μου, η απαίτηση να γίνεται ρητή μνεία στις «διαφορές που άπτονται της ευθύνης λόγω παραβιάσεως του δικαίου του ανταγωνισμού» είναι κρίσιμη μόνο για διαφορές οι οποίες, προφανώς, δεν ανάγονται στην έννομη σχέση επ' ευκαιρία της οποίας έχει συνομολογηθεί η συμφωνία παρεκτάσεως διεθνούς δικαιοδοσίας.

20 Βλ. απόφαση της 21ης Μαΐου 2015, CDC Hydrogen Peroxide (C-352/13, EU:C:2015:335, σκέψεις 69 και 71).

21 Πρόκειται για την απόφαση 2006/903/ΕΚ της Επιτροπής, της 3ης Μαΐου 2006, σχετικά με διαδικασία δυνάμει του άρθρου [81 ΕΚ] και του άρθρου 53 της Συμφωνίας για τον ΕΟΧ κατά των Akzo Nobel NV, Akzo Nobel Chemicals Holding AB, EKA Chemicals AB, Degussa AG, Edison SpA, FMC Corporation, FMC Foret SA, Kemira OYJ, L'Air Liquide SA, Chemoxal SA, Snia SpA, Caffaro Srl, Solvay SA/NV, Solvay Solexis SpA, Total SA, Elf Aquitaine SA και Arkema SA (υπόθεση COMP/F/C.38.620 – Υπεροξείδιο του υδρογόνου και υπερβορικό άλας) (ΕΕ 2006, L 353, σ. 54).

66. Οι υποδείξεις επομένως του Δικαστηρίου πρέπει να εκλαμβάνονται υπό την έννοια ότι οι επίμαχες διαφορές πρέπει όντως να ανάγονται στις συμβατικές σχέσεις μεταξύ των συμβαλλομένων μερών της εν λόγω συμβάσεως (βλ., ιδίως, σκέψη 70 της αυτής αποφάσεως). Αντιθέτως, η λύση στην οποία κατέληξε το Δικαστήριο δεν έχει, κατά την άποψή μου, την έννοια ότι μια ρήτρα παρεκτάσεως διεθνούς δικαιοδοσίας πρέπει να ορίζει επακριβώς όλες τις διαφορές αδικοπρακτικής φύσεως οι οποίες ενδέχεται να προκύψουν μεταξύ των συμβαλλομένων.

67. Συναφώς, δεν μπορεί, επί παραδείγματι, να αποκλειστεί το ενδεχόμενο ορισμένες συμπεριφορές οι οποίες φέρονται να στοιχειοθετούν σύμπραξη ή κατάχρηση δεσπόζουσας θέσεως, όπως αυτές που μπορούν να αναπτυχθούν στο πλαίσιο συστήματος επιλεκτικής διανομής, να συνδέονται με τη σύμβαση διανομής και, συνεπώς, να εμπίπτουν στην περιληφθείσα στη σύμβαση αυτή ρήτρα παρεκτάσεως διεθνούς δικαιοδοσίας που έχει συνταχθεί με γενικούς όρους, χωρίς να διευκρινίζονται ρητώς οι πιθανές αγωγές για παράβαση των εφαρμοστέων σε θέματα ανταγωνισμού διατάξεων.

68. Εφόσον, όπως φαίνεται να συμβαίνει στην υπόθεση της κύριας δίκης, η προβαλλομένη συμπεριφορά αφορά τους όρους τιμολογήσεως ή τους όρους εφοδιασμού που επιβλήθηκαν κατά τρόπο που δημουργεί δυσμενείς διακρίσεις, δεν μπορεί να αποκλειστεί το ενδεχόμενο η διαφορά να ανάγεται στην έννομη σχέση μεταξύ προμηθευτή και διανομέα. Το επιληφθέν εθνικό δικαστήριο θα μπορεί, επομένως, να θεωρήσει, επί αγωγής βασιζόμενης σε παράβαση των κανόνων του ανταγωνισμού, ότι τα επικαλούμενα πραγματικά περιστατικά αφορούν τη συμβατική σχέση στο πλαίσιο της οποίας έχει συνομολογηθεί ρήτρα παρεκτάσεως διεθνούς δικαιοδοσίας, έστω και διατυπωμένη με γενικούς όρους.

69. Επιβάλλεται μια σημαντική διευκρίνιση. Το ζήτημα εν προκειμένω δεν είναι να εφαρμόζεται διαφορετικά το άρθρο 23 του κανονισμού 44/2001 –και ειδικότερα να εκτιμάται διαφορετικά η δυνατότητα εφαρμογής ρήτρας παρεκτάσεως διεθνούς δικαιοδοσίας στην περίπτωση διαφορών που άπτονται της ευθύνης λόγω παραβιάσεως του δικαίου ανταγωνισμού– αναλόγως του εάν προβάλλεται παραβίαση της απαγορεύσεως των συμπράξεων (άρθρο 101 ΣΛΕΕ) ή κατάχρηση δεσπόζουσας θέσεως (άρθρο 102 ΣΛΕΕ).

70. Από δικονομικής απόψεως και όσον αφορά τη διεθνή δικαιοδοσία, ουδείς καταρχήν λόγος υπάρχει για διαφορετική μεταχείριση των παραβάσεων αυτών. Συναφώς, ουδόλως συμμερίζομαι την άποψη ότι οι απαγορευμένες κατά το άρθρο 101 ΣΛΕΕ συμπράξεις παράγουν πάντοτε τα επιζήμια αποτελέσματά τους εκτός του πλαισίου οιασδήποτε συμβατικής σχέσεως, ενώ οι απαγορευμένες κατά το άρθρο 102 ΣΛΕΕ συμπεριφορές, οι οποίες συνιστούν κατάχρηση δεσπόζουσας θέσεως, ανάγονται οπωσδήποτε στη σύμβαση που έχει συναφθεί μεταξύ του θιγομένου από την προβαλλόμενη συμπεριφορά και του προβαίνοντος σε τέτοιου είδους κατάχρηση.

71. Σε κάθε συγκεκριμένη περίπτωση και, συνεπώς, ανεξάρτητα από τη νομική βάση της αγωγής, πρέπει να καθορίζεται εάν η συμπεριφορά που προκάλεσε τη διαφορά συνδέεται με τη συμβατική σχέση στο πλαίσιο της οποίας έχει συνομολογηθεί η ρήτρα παρεκτάσεως διεθνούς δικαιοδοσίας.

72. Στο μέτρο που η διαφορά ανάγεται στη σχέση αυτή, είναι δυνατόν να εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της ρήτρας παρεκτάσεως διεθνούς δικαιοδοσίας που είναι διατυπωμένη κατά τρόπο γενικό, χωρίς ρητή μνεία των ενδεχόμενων βάσεων των αγωγών που θα ασκηθούν.

73. Επομένως, θα μπορεί να χωρήσει συμβατική παρέκταση διεθνούς δικαιοδοσίας στην περίπτωση αγωγής αποζημιώσεως που έχει ως βάση προβαλλόμενη παράβαση του άρθρου 102 ΣΛΕΕ, εφόσον η αγωγή αυτή ανάγεται στη σύμβαση, και τούτο χωρίς να είναι απαραίτητο να μνημονεύεται ρητώς η εν λόγω αγωγή στην επίμαχη ρήτρα.

74. Αυτή είναι ακριβώς η άποψη που φαίνεται να γίνεται δεκτή από το Supremo Tribunal de Justiça (Ανώτατο Δικαστήριο) με την απόφαση της 16ης Φεβρουαρίου 2016, Interlog και Taboada κατά Apple. Συγκεκριμένα, το εν λόγω δικαστήριο έκρινε ότι η αγωγή της οποίας είχε επιληφθεί, καίτοι έβαλλε κατά συμπεριφοράς αντίθετης προς τους κανόνες του ανταγωνισμού, αφορούσε «απόκλιση συμπεριφοράς σε σχέση με την ισορροπία (ή πρόγραμμα) της [επίδικης] συμβάσεως». Το εν λόγω δικαστήριο έκρινε ότι η διαφορά της οποίας είχε επιληφθεί αναγόταν όντως στην έννομη σχέση στο πλαίσιο της οποίας είχε συνομολογηθεί η ρήτρα. Εξ αυτού κατέληξε ότι η εν λόγω ρήτρα είχε πλήρη εφαρμογή επί των πραγματικών περιστατικών της συγκεκριμένης υποθέσεως.

75. Ομοίως, θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι αγωγή αποζημιώσεως έχουσα, αυτή τη φορά, ως βάση το άρθρο 101 ΣΛΕΕ μπορεί, υπό ορισμένες περιστάσεις, να ανάγεται στην έννομη σχέση επ' ευκαιρία της οποίας έχει συνομολογηθεί η ρήτρα αυτή. Αυτό θα μπορούσε να συμβαίνει στην περίπτωση αγωγής η οποία, έχουσα ως βάση την ίδια αυτή διάταξη, βάλλει κατά της συμπεριφοράς προμηθευτή, επικεφαλής δικτύου επιλεκτικής ή αποκλειστικής διανομής, έναντι των διανομέων του.

76. Εν κατακλείδι, το ζήτημα εάν ρήτρα παρεκτάσεως διεθνούς δικαιοδοσίας τυγχάνει εφαρμογής σε περίπτωση που δεν αναφέρει ρητώς τις διαφορές που άπτονται της ευθύνης λόγω παραβιάσεως του δικαίου του ανταγωνισμού θα εξαρτηθεί από την εκτίμηση της ρήτρας στην οποία θα προβεί, λαμβανομένης υπόψη της διατυπώσεως της ρήτρας και της βουλήσεως των μερών, το εθνικό δικαστήριο ενώπιον του οποίου προβάλλεται η ρήτρα.

77. Εάν διαπιστωθεί ότι τα συμβαλλόμενα μέρη, τα οποία δεν μπόρεσαν να προβλέψουν το ενδεχόμενο μιας συγκεκριμένης ένδικης διαφοράς, δεν είχαν την πρόθεση να την περιλάβουν στο πεδίο εφαρμογής ρήτρας παρεκτάσεως διεθνούς δικαιοδοσίας διατυπωθείσας κατά τρόπο αφηρημένο, η ρήτρα αυτή δεν μπορεί να τους αντιταχθεί σε περίπτωση που ανακύψει μία τέτοιου είδους διαφορά. Η διαπίστωση αυτή ισχύει ιδίως όταν πρόκειται για διαφορά συνιστάμενη στη θεμελίωση της ευθύνης ενός από τους εν λόγω συμβαλλομένους λόγω της συμμετοχής του σε σύμπραξη με τρίτες επιχειρήσεις ξένες προς τη συμβατική σχέση.

78. Αντιθέτως, όταν η διαφορά, μολονότι βασίζεται σε παραβίαση του δικαίου του ανταγωνισμού, αφορά το συμβατικό πλαίσιο, καθόσον αναφέρεται ιδίως στις προϋποθέσεις υπό τις οποίες τα μέρη συμφώνησαν να συμβληθούν, η διαφορά αυτή μπορεί να εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της ρήτρας παρεκτάσεως διεθνούς δικαιοδοσίας. Αυτό, για παράδειγμα, συμβαίνει στις περιπτώσεις αγωγών βάσει του άρθρου 102 ΣΛΕΕ, οι οποίες βάλλουν κατά των όρων τιμολογήσεως και εφοδιασμού που έχουν συμφωνηθεί σε σύμβαση διανομής στην οποία περιλαμβάνεται ρήτρα παρεκτάσεως διεθνούς δικαιοδοσίας.

79. Λαμβανομένου υπόψη του συνόλου των ανωτέρω εκτιμήσεων, είμαι της γνώμης ότι στο δεύτερο ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 23 του κανονισμού 44/2001 έχει την έννοια ότι εθνικό δικαστήριο, το οποίο έχει επιληφθεί αγωγής αποζημιώσεως η οποία βασίζεται στο άρθρο 102 ΣΛΕΕ, επιβάλλεται να εφαρμόσει ρήτρα παρεκτάσεως διεθνούς δικαιοδοσίας, εφόσον η επίμαχη διαφορά ανάγεται στην έννομη σχέση επ' ευκαιρία της οποίας συνομολογήθηκε η ρήτρα αυτή. Επομένως, εναπόκειται στο επιληφθέν εθνικό δικαστήριο να εξακριβώσει σε κάθε συγκεκριμένη περίπτωση εάν η επίμαχη διαφορά είναι δυνατόν να εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής μιας τέτοιας ρήτρας, έστω και διατυπωμένης με γενικούς όρους, στο πλαίσιο διαφορών που άπτονται της ευθύνης λόγω παραβιάσεως του δικαίου του ανταγωνισμού.

Επί του τρίτου ερωτήματος: απαίτηση να έχει προηγουμένως διαπιστωθεί η παραβίαση του δικαίου του ανταγωνισμού από αρχή ανταγωνισμού προκειμένου να δύναται να εφαρμοσθεί ρήτρα παρεκτάσεως διεθνούς δικαιοδοσίας

80. Με το τρίτο ερώτημά του, το αιτούν δικαστήριο ζητεί να διευκρινιστεί εάν το γεγονός ότι η παραβίαση του δικαίου του ανταγωνισμού δεν έχει διαπιστωθεί προηγουμένως από εθνική ή ευρωπαϊκή αρχή ανταγωνισμού παρέχει [στο δικαστήριο] τη δυνατότητα να μην εφαρμόσει τη ρήτρα παρεκτάσεως διεθνούς δικαιοδοσίας.

81. Με άλλα λόγια, τίθεται το ζήτημα εάν, μολονότι ουδεμία σχετική ένδειξη περιλαμβάνεται στην απόφαση της 21ης Μαΐου 2015, CDC Hydrogen Peroxide (C-352/13, EU:C:2015:335), το γεγονός ότι η επίμαχη αγωγή αποζημιώσεως λόγω παραβιάσεως του δικαίου του ανταγωνισμού είναι αυτοτελής (καλούμενη αγωγή «stand-alone», η οποία διακρίνεται από την αγωγή «follow-on» όπως η επίμαχη στην υπόθεση επί της οποίας εκδόθηκε η απόφαση αυτή) μπορεί ή όχι να δικαιολογήσει τη μη εφαρμογή της ρήτρας παρεκτάσεως διεθνούς δικαιοδοσίας.

82. Σε συνέχεια των σκέψεων που εκτέθηκαν ανωτέρω, προτείνω να δοθεί επί του ερωτήματος αυτού αρνητική απάντηση.

83. Κατά την άποψή μου, η φύση της αγωγής αποζημιώσεως («follow-on» ή «stand-alone») που άγεται ενώπιον του δικαστηρίου δεν αποτελεί κρίσιμη παράμετρο για την εκτίμηση της δυνατότητας εφαρμογής ρήτρας παρεκτάσεως διεθνούς δικαιοδοσίας. Πράγματι, το αν έχει προηγουμένως διαπιστωθεί ή όχι από αρχή ανταγωνισμού η παράβαση των κανόνων του ανταγωνισμού αποτελεί παράμετρο εντελώς άσχετη προς εκείνες που πρέπει να λαμβάνονται υπόψη προκειμένου να κριθεί κατά πόσον θα εφαρμοστεί –ή, αντιθέτως, δεν θα εφαρμοστεί– ρήτρα παρεκτάσεως διεθνούς δικαιοδοσίας επί συγκεκριμένης διαφοράς και, ειδικότερα, επί αγωγής αποζημιώσεως με την οποία ζητείται η αποκατάσταση της ζημίας που υποστηρίζει ότι υπέστη ο ενάγων λόγω παραβάσεως των κανόνων ανταγωνισμού.

84. Πρέπει να υπομνησθεί ότι, όπως επισημαίνεται στις αιτιολογικές σκέψεις 3, 12 και 13 της οδηγίας 2014/104/ΕΕ[22], τα άρθρα 101 και 102 ΣΛΕΕ παράγουν άμεσα αποτελέσματα στις σχέσεις μεταξύ ιδιωτών και δημιουργούν, για τους συγκεκριμένους ιδιώτες, δικαιώματα και υποχρεώσεις τα οποία τα εθνικά δικαστήρια οφείλουν να διασφαλίζουν. Επομένως, κάθε υποκείμενο δικαίου που θεωρεί ότι θίγεται από παράβαση των κανόνων περί ανταγωνισμού δύναται να ζητήσει αποκατάσταση της ζημίας που υπέστη, τούτο δε ανεξάρτητα από προηγούμενη διαπίστωση της παραβάσεως αυτής από την αρμόδια για τον ανταγωνισμό αρχή[23].

85. Επιπλέον, είναι γεγονός ότι, σε αντίθεση προς τις διαφορές που άπτονται κυρώσεων επιβαλλόμενων από διοικητικές αρχές κατά την άσκηση των ρυθμιστικών εξουσιών τους, οι οποίες εμπίπτουν στις «διοικητικές υποθέσεις», η αγωγή αποζημιώσεως που έχει ως αντικείμενο την αποκατάσταση της ζημίας που προκλήθηκε από προβαλλόμενες παραβάσεις των κανόνων του δικαίου του ανταγωνισμού υπάγεται στις αστικές και εμπορικές διαφορές κατά την έννοια του κανονισμού 44/2001 και, συνεπώς, εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του[24].

22 Οδηγία του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 26ης Νοεμβρίου 2014, σχετικά με ορισμένους κανόνες που διέπουν τις αγωγές αποζημίωσης βάσει του εθνικού δικαίου για παραβάσεις των διατάξεων του δικαίου ανταγωνισμού των κρατών μελών και της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ 2014, L 349, σ. 1).

23 Βλ., συναφώς, απόφαση της 14ης Ιουνίου 2011, Pfleiderer (C-360/09, EU:C:2011:389, σκέψεις 28 και 29 καθώς και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

24 Βλ. απόφαση της 28ης Ιουλίου 2016, Siemens Aktiengesellschaft Österreich (C-102/15, EU:C:2016:607, σκέψη 34 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

86. Πάντως, το άρθρο 23, παράγραφος 1, του εν λόγω κανονισμού παρέχει στα συμβαλλόμενα μέρη τη δυνατότητα να παρεκκλίνουν όχι μόνον από τη γενική διεθνή δικαιοδοσία αλλά και από τις ειδικές βάσεις διεθνούς δικαιοδοσίας που προβλέπει ο κανονισμός μέσω συνάψεως συμφωνίας επιλογής του έχοντος διεθνή δικαιοδοσία δικαστηρίου. Ως εκ τούτου, το επιληφθέν δικαστήριο μπορεί, καταρχήν, να δεσμεύεται από ρήτρα παρεκτάσεως διεθνούς δικαιοδοσίας η οποία εισάγει παρέκκλιση από τη γενική και τις ειδικές βάσεις διεθνούς δικαιοδοσίας που προβλέπει ο εν λόγω κανονισμός [25].

87. Κατά τον ίδιο τρόπο που η δυνατότητα αυτή δεν μπορεί να τεθεί εν αμφιβόλω από το ουσιαστικό δίκαιο που διέπει την ουσία της διαφοράς [26], δεν μπορεί να εξαρτάται από το γεγονός ότι η επίδικη αγωγή αποβλέπει στην επιβολή κυρώσεων για παραβιάσεις του δικαίου του ανταγωνισμού της Ένωσης οι οποίες έχουν προηγουμένως διαπιστωθεί από τις αρμόδιες αρχές. Συγκεκριμένα, πρέπει να υπομνησθεί ότι η αυτονομία της βουλήσεως των συμβαλλομένων μερών είναι εκείνη η οποία δικαιολογεί την υπεροχή που αναγνωρίζεται στην επιλογή άλλου δικαιοδοτικού οργάνου από εκείνο το οποίο θα είχε ενδεχομένως διεθνή δικαιοδοσία δυνάμει του κανονισμού 44/2001 [27].

88. Τέλος, φρονώ ότι ενδεχόμενη διάκριση, στο πλαίσιο καθορισμού της δυνατότητας εφαρμογής ρήτρας παρεκτάσεως διεθνούς δικαιοδοσίας επί διαφοράς, μεταξύ των αγωγών «stand-alone» και «follow-on» θα προσέκρουε ευθέως στον σκοπό της προβλεψιμότητας που επιδιώκει το άρθρο 23 του κανονισμού 44/2001, υπό την έννοια ότι η εν λόγω εφαρμογή θα κατέληγε να εξαρτάται από την εκ των υστέρων διαπίστωση της παραβάσεως από αρχή αρμόδια για το δίκαιο του ανταγωνισμού. Όπως μια τέτοια διαπίστωση δεν θα πρέπει να αποτελεί προϋπόθεση προκειμένου να κριθεί ανεφάρμοστη ρήτρα παρεκτάσεως διεθνούς δικαιοδοσίας, ομοίως δεν μπορεί να αρκεί η επισήμανση ότι η υπό κρίση διαφορά αφορά αυτοτελή αγωγή («stand-alone») προκειμένου να αποφευχθεί η μη εφαρμογή της εν λόγω ρήτρας, ανεξάρτητα από την συγκεκριμένη εξέταση της ρήτρας αυτής και της έννομης σχέσεως επ' ευκαιρία της οποίας συνομολογήθηκε.

89. Ως εκ τούτου, προτείνω στο τρίτο προδικαστικό ερώτημα να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 23 του κανονισμού 44/2001 έχει την έννοια ότι δεν αρκεί το γεγονός και μόνον ότι δεν προηγήθηκε η διαπίστωση της παραβιάσεως του δικαίου του ανταγωνισμού βάσει του άρθρου 102 ΣΛΕΕ προκειμένου να εφαρμοστεί ή, αντιθέτως, να μην εφαρμοστεί ρήτρα παρεκτάσεως διεθνούς δικαιοδοσίας σε περίπτωση αγωγής αποζημιώσεως βάσει των κανόνων ανταγωνισμού.

Πρόταση

90. Κατόπιν των ανωτέρω, προτείνω στο Δικαστήριο να απαντήσει στα ερωτήματα που υπέβαλε το Cour de cassation (Ανώτατο Ακυρωτικό Δικαστήριο, Γαλλία) ως εξής:

1) Το άρθρο 23 του κανονισμού (ΕΚ) 44/2001 του Συμβουλίου, της 22ας Δεκεμβρίου 2000, για τη διεθνή δικαιοδοσία, την αναγνώριση και την εκτέλεση αποφάσεων σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις, έχει την έννοια ότι δεν αποκλείει καταρχήν την εφαρμογή ρήτρας παρεκτάσεως διεθνούς δικαιοδοσίας στο πλαίσιο αυτοτελούς αγωγής αποζημιώσεως, όπως η επίμαχη στην υπόθεση της κύριας δίκης, η οποία έχει ασκηθεί από διανομέα κατά του προμηθευτή του λόγω προβαλλομένης παραβάσεως του άρθρου 102 ΣΛΕΕ.

2) Το άρθρο 23 του κανονισμού 44/2001 έχει την έννοια ότι εθνικό δικαστήριο, το οποίο έχει επιληφθεί αγωγής αποζημιώσεως η οποία βασίζεται στο άρθρο 102 ΣΛΕΕ, επιβάλλεται να εφαρμόσει ρήτρα παρεκτάσεως διεθνούς δικαιοδοσίας προβλεπόμενη σε σύμβαση, εφόσον η

25 Βλ. απόφαση της 21ης Μαΐου 2015, CDC Hydrogen Peroxide (C-352/13, EU:C:2015:335, σκέψεις 59 και 61 καθώς και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

26 Βλ. απόφαση της 21ης Μαΐου 2015, CDC Hydrogen Peroxide (C-352/13, EU:C:2015:335, σκέψεις 62 και 63 καθώς και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

27 Βλ. αποφάσεις της 7ης Ιουλίου 2016, Hőszig (C-222/15, EU:C:2016:525, σκέψη 44 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία), και της 28ης Ιουνίου 2017, Λεβέντης και Βαφειάς (C-436/16, EU:C:2017:497, σκέψη 33 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

επίμαχη διαφορά ανάγεται στην έννομη σχέση επ' ευκαιρία της οποίας συνομολογήθηκε η ρήτρα αυτή. Επομένως, εναπόκειται στο επιληφθέν εθνικό δικαστήριο να εξακριβώσει σε κάθε συγκεκριμένη περίπτωση εάν η επίμαχη διαφορά είναι δυνατόν να εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής μιας τέτοιας ρήτρας, έστω και διατυπωμένης με γενικούς όρους, στο πλαίσιο διαφορών που άπτονται της ευθύνης λόγω παραβιάσεως του δικαίου του ανταγωνισμού.

3) Το άρθρο 23 του κανονισμού 44/2001 έχει την έννοια ότι δεν αρκεί το γεγονός και μόνον ότι δεν προηγήθηκε η διαπίστωση της παραβιάσεως του δικαίου του ανταγωνισμού βάσει του άρθρου 102 ΣΛΕΕ προκειμένου να εφαρμοστεί ή, αντιθέτως, να μην εφαρμοστεί ρήτρα παρεκτάσεως διεθνούς δικαιοδοσίας σε περίπτωση αγωγής αποζημιώσεως βάσει των κανόνων ανταγωνισμού.